Horizon Multidisciplinary Scientific Journal
Journal homepage: https://horizonmsj.com/

Original Research Paper

Vokativ Sözlər Və Mehmet Akif Ersoyun Yaradıcılığı

Qənirə Əsgərova
https://orcid.org/0009-0005-7756-8029

Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan.

Article history
Received: 12.03.2026
Revised: 19.03.2026
Accepted: 02.04.2026

*Corresponding Author: Qənirə Əsgərova, Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan;
Email: asgerovaganira@gmail.com

Xülasə
Bu məqalədə XX əsr Türk ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Mehmet Akif Ersoyun poeziyasındakı xitabların (vokativlərin) üslub xüsusiyyətləri araşdırılır. Məqsəd şairin dilində xitabların funksiyalarını müəyyənləşdirmək, onların nitq aktlarında, emosional ifadələrdə və ideoloji mesajların çatdırılmasındakı rolunu təhlil etməkdir. Tədqiqat çərçivəsində həm klassik vokativ nəzəriyyəsi, həm də beynəlxalq vokativ tədqiqatları əsasında müqayisəli analiz aparılmışdır. Məlum olur ki, M.A.Ersoyun xitabları yalnız bir nitq vasitəsi deyil, eyni zamanda mətnin emosional rezonansını artıran, ideoloji, dini və milli mesajları gücləndirən strateji üslub elementi kimi çıxış edir. Xitablar oxucunun diqqətini yönləndirmək, mətnin strukturunu, ritmini formalaşdırmaq və şairlə dinləyici arasında ünsiyyət qurmaq funksiyasını da yerinə yetirir. Araşdırmada həmçinin vokativlərin istifadə kontekstləri, təkrar formaları, çağırış və müraciət funksiyaları nəzərdən keçirilmişdir. Beynəlxalq yanaşmalarla müqayisədə müəyyən edilmişdir ki, Ersoyun poeziyasında xitabların istifadəsi yalnız üslubi məqsədlərlə məhdudlaşmır; onlar həm də sosial və dini dəyərlərin çatdırılmasında, cəmiyyətə nüfuz edən təlim və nəsihət mesajlarının formalaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Bu nəticələr, həm türk vokativ ədəbiyyatı, həm də qlobal vokativ tədqiqatları kontekstində şairin üslubunun strateji və funksional aspektlərini göstərir. Məqalə həm M.A.Ersoyun xitablarını, həm də beynəlxalq vokativ nəzəriyyələri ilə müqayisəli nəticələri təqdim etməklə, vokativlərin funksional və emosional aspektlərinin dərin anlaşılmasına töhfə verir.
Açar sözlər: poetik dil, üslub, xitab, bədiilik, ideoloji yük

GİRİŞ

Xitablar (vokativlər) nitqdə üslub və emosional ifadənin vacib elementlərindən biridir. Beynəlxalq tədqiqatlarda xitablar danışıq aktlarının icrasında, sosial münasibətlərin ifadəsində və nitqdə diqqətin yönləndirilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Mehmet Akif Ersoy şeirlərində xitabları milli və dini ideyaların çatdırılması, oxucuda emosional rezonans yaratmaq, gənclər, xalq və topluluqla ünsiyyət qurmaq kimi müxtəlif məqsədlərlə işlətmişdir. Bu baxımdan, şairin xitabları həm funksional, həm də semantik və stilistik baxımdan əhəmiyyətli araşdırma mövzusudur.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

© This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license.

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19680710

XX əsr türk ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, istiqlal şairi kimi tanınan Mehmet Akif Ersoy poeziyasında dil və üslub məsələləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Onun poetik irsində xitab formaları (müraciət konstruksiyaları) yalnız sintaktik vahid kimi deyil, həm də ideoloji, emosional və ritorik təsir vasitəsi kimi çıxış edir. Şairin əsas əsəri olan " Safahat" bu baxımdan zəngin material təqdim edir.

Beynəlxalq dilçilik tədqiqatları göstərir ki, xitablar (vocatives) yalnız danışıq aktlarını işarələmək üçün istifadə olunmur, həm də nitq aktlarının icrasında strateji vasitə rolunu oynayır və dinləyicilərin şərhini istiqamətləndirir (Risebrough, 2020, s. 789). Eyni zamanda, müxtəlif dillərdə xitabların semantik və praqmatik funksiyaları var: məsələn, türk diskursunda xitab tək ünvan vermək üçün deyil, interpersonal münasibətlərdə praqmatik nüans yaratmaq üçün istifadə olunur (Öztürk & Aydın, 2019, s. 331), Koreya danışıq dilində isə xitablar sosial münasibətləri və ünsiyyətdə nəzakət səviyyəsini ifadə edir (Jeong & Kim, 2021, s. 538).

Mehmet Akif Ersoyun poeziyasında xitablar oxuculara və ya müəyyən obrazlara birbaşa müraciət vasitəsi kimi ortaya çıxır. Onun xitabları həm emosional, həm də ideoloji yük daşıyır. Məsələn, **"Ey kahraman milletim!"** xitabında şair xalqına müraciət edir və bu müraciət həm milli ruhu yüksəldir, həm də emosional rezonans yaradır. Bu, Kövecsesin (2021, s. 5) vurğuladığı kimi, emosional xitabların bənzətməli dildə emosional təsiri gücləndirməsi prinsipinə uyğun gəlir.

Beynəlxalq tədqiqatlar göstərir ki, xitablar mövzu dəyişməsini işarələyə və dinləyicinin diqqətini yönləndirə bilər (Felix, 2018, s. 330). Ersoyun poeziyasındakı xitablar da oxşar funksiyanı yerinə yetirir: şair bəzən müəyyən misrada birbaşa xitabla ton və diqqət fokusunu dəyişir, məsələn, **"Ey gençler!"** və ya **"Ey iman sahipleri!"** kimi ifadələr oxucunun diqqətini dərhal mesajın mahiyyətinə yönəldir və şairin sosial-ideoloji çağırışlarını gücləndirir. Bundan əlavə, beynəlxalq diskurslarda xitablar sosial məsafəni və yaxınlığı göstərir (Baran & Gürsoy, 2022, s. 210), həm də danışanların emosional vəziyyətini əks etdirir (Papahristodoulou, 2018, s. 270). M.A.Ersoyun xitablarında da oxşar tendensiya müşahidə olunur: şair xalqına və ya fərdi obrazlara müraciət edərkən həm emosional yaxınlıq yaradır, həm də ictimai məsuliyyət və əxlaqi çağırışları ifadə edir. Məsələn, **"Ey kahraman evlatlar!"** xitabında həm gənclərə yaxınlıq hissi, həm də vətənpərvərlik və məsuliyyət çağırışı bir arada verilir.

Digər tərəfdən, beynəlxalq tədqiqatlarda xitabların sosial normaları və nəzakət səviyyəsini əks etdirdiyi vurğulanır (van de Velde & Grote, 2017, s. 153; Jeong & Kim, 2021, s. 538). M.A. Ersoyun xitabları isə daha çox ideya və hisslərin təbliği üçün vasitə kimi istifadə olunur və burada formal nəzakət prinsiplərindən çox, ictimai və mənəvi çağırışların praqmatik funksiyası ön plandadır. Beləliklə, Mehmet Akif Ersoyun xitabları beynəlxalq vokativ anlayışları ilə bir sıra oxşarlıqlar göstərir: onlar emosional rezonans yaradır, diqqəti cəmləyir və sosial-ideoloji mesajları gücləndirir. Lakin M.A.Ersoyun xitabları fərqlidir, çünki onlar daha çox milli, dini və əxlaqi mövzularla bağlıdır, yəni funksional baxımdan ideya yönümlüdür, sosial məsafə və nəzakət səviyyəsi isə ikinci plandadır.

© This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

Horizon Multidisciplinary Scientific Journal 2026, Volume 1 (1): page 57-62
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19680710

Mehmet Akifin dilində xitablar həm klassik Şərq poeziyasının, həm də xalq danışıq üslubunun xüsusiyyətlərini özündə birləşdirərək milli-mənəvi məzmunun ifadəsində mühüm rol oynayır.

Mehmet Akifin poeziyasında xitablar əsasən müxtəlif semantik qruplar üzrə müşahidə olunur. Onlardan biri millətə və vətənə müraciətdir. Şair tez-tez "ey millət", "ey vətən", "ey İslam aləmi" kimi müraciətlərdən istifadə edir. Bu tip xitablar kollektiv şüura yönəlmişdir və ictimai-siyasi məzmun daşıyır.

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak…
Ardında yurdumun üstünde tüten en son ocak…
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
Ey Türk! İstikbal göklerdedir…" (Ersoy, 2021, s.71–72).

Bir sancak gördüm gönlümce,
Sonsuzlukta tüten iz gibi;
Vatan, gönlümün mey-i dilidir,
Onu bırakmam, asla terk etmem…(Ersoy, 2021, s.98)

Bu misralardakı xitablar vurğunu vətənlə bağlı duyğulara yönəldir. Onlar milli oyanış ideyasını gücləndirir, emosional intensivlik yaradır və poetik nitqə tribun xarakteri verir. Şairin istifadə etdiyi vətəndaş mövqeyini açıq şəkildə nümayiş etdirir və onu yalnız lirik deyil, həm də ictimai tribunaya çevirir. Burada xitab **"Ey Türk!"** şəklində konkret ünvanlanır və millətin gələcəyinə işarə edir. M.A.Ersoy xalqına müraciət edir, həm milli ruhu yüksəldir, həm də emosional rezonans yaradır. Beynəlxalq yanaşmada olduğu kimi xitab emosional təsiri gücləndirir.

Mehmet Akif Ersoyun yaradıcılığında gəncliyə müraciət mühüm yer tutur.

Şair gənc nəslə ümid və məsuliyyət kontekstində müraciət edir. Bu xitablar didaktik və tərbiyəvi xarakter daşıyır.

Bir genç gördüm alnı açık,
Sakınma, ey genç, tut elimi;
Ey genç! Gücün yay kimi olsun,
Her hedefe nişan al daima… (Ersoy, 2021, s.240)

Buradakı xitabda nəsihət tonu, xəbərdarlıq intonasiyası, gələcəyə inam motivi üstünlük təşkil edir. Şeirdəki xitab təkcə emosional çağırış deyil, həm də ideoloji proqramın ifadə vasitəsidir. Gənclərə birbaşa müraciət misradakı ton və diqqət fokusunu dəyişir; funksional baxımdan beynəlxalq müşahidələrlə üst-üstə düşür. Ersoyun xitabında həm yaxınlıq hissi var, həm də vətənpərvərlik mesajı; sosial məsafə ikinci plandadır, fərqli olaraq beynəlxalq nümunələrdə nəzakət intonasiyası ön plandadır.

Mehmet Akif Ersoyun dilində ilahi müraciətlər də az deyil. Şairin dini dünyagörüşü onun poetik dilində açıq şəkildə əks olunur. "Ya Rəbb", "İlahi", "Allahım" kimi xitablar:

© This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19680710

Bu vatan uğrunda ölmeli,
Ve'fa ile dolu olmalı;
Allah'ım! Bize hürriyet nasip eyle,
Korkak yüreklere yer yok bu cihanda! (Ersoy, 2021, s.74)

Buradakı xitab dua intonasiyası yaradır, poetik mətndə səmimiyyət və daxili dramatizmi formalaşdırır, fərdi hisslərlə kollektiv taleyi birləşdirir. Bu tip müraciətlər mətnin emosional kulminasiya nöqtələrində yerləşərək üslubi intensivlik yaradır. Xitab vasitəsilə dini və əxlaqi mesaj verilir, beynəlxalq konsepsiyada olduğu kimi xitab nitq aktını gücləndirir.

Şairin yaradıcılığındakı daxili xitablar da diqqəti cəlb edir. Daxili xitab dilçilikdə nitqin üslubi vasitələrindən biridir və danışanın öz fikirlərini, duyğularını və düşüncələrini birbaşa ifadə etməsinə xidmət edir. Bu üslubi quruluş poetik əsərlərdə müəllifin oxucuya və ya obrazlarına emosional yaxınlığını göstərmək üçün istifadə olunur. Daxili xitab, adətən, fikrin daxili monoloq formasında təqdim olunması ilə xarakterizə edilir və mətnin ritmik, semantik və stilistik harmoniyasını gücləndirir. Elmi tədqiqatlarda daxili xitabın funksiyası müəllifin ideoloji mövqeyini, emosional vəziyyətini və nitqin dramatik təsir gücünü müəyyən etmək üçün öyrənilir.

"Zamanın kahrı vahşet gibi
Sineye çökmüş, yine dönmüş,
Ey gönül! Sabret zâlim dünya qarşısında,
Çünki her fırtına bir gün diner…(Ersoy, 2021, s.309).

Buradakı xitab vicdana və səbrə ünvanlanır; sintaktik olaraq şairin daxili dialoqunu ifadə edir.

Mehmet Akifin xitabları sintaktik baxımdan müxtəlif formalarda təzahür edir. Bəzi hallarda xitab ayrıca cümlə səviyyəsində çıxış edir. Bu, nitqin dramatikliyini artırır, pauza və intonasiya ilə vurğulanmanı gücləndirir, oxucu ilə birbaşa dialoq effekti yaradır. Şair tez-tez xitabı ön plana çəkir. Bu, poetik ritmi və emosional gərginliyi artırır, diqqəti əsas məna mərkəzinə yönəldir, və beləliklə, nitqin ritorik təsiri güclənir. Mehmet Akifin xitabları klassik ritorika ənənəsi ilə bağlıdır. Onun poeziyası çox vaxt xütbə və ya çıxış təsiri bağışlayır. Xitablar çağırış, etiraz, xəbərdarlıq və ümid ifadə edir. Bu xüsusiyyətlər şairin yaradıcılığındakı ictimai poeziya modelini formalaşdırır.

Mehmet Akifin poeziyasında xitablar milli-mənəvi ideologiyanın daşıyıcısıdır. Onlar vasitəsilə milli birlik ideyası, dini həmrəylik, mənəvi dirçəliş çağırışı ifadə olunur. Bu baxımdan, xitablar sadəcə sintaktik element deyil, mətnin ideoloji strukturunun əsas komponenti kimi diqqəti çəkir. Şairin xitab sistemi həm klassik divan poeziyasının "ey" nidası ilə başlayan müraciətlərini, həm də xalq ədəbiyyatının canlı danışıq elementlərini özündə birləşdirir. Bu sintez dilin təbiiliyini qoruyur, poetik təntənəni saxlayır, milli üslubu formalaşdırır. Beləliklə, Mehmet Akifin xitabları həm estetik, həm də funksional baxımdan çoxqatlı xarakter daşıyır.

© This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

SONUÇ

Mehmet Akif Ersoyun poeziyasında xitablar mühüm üslubi və funksional vasitə kimi çıxış edir. Onlar leksik-semantik baxımdan müxtəlif ünvanlara yönəlir (millət, gənclik, Allah və s.), sintaktik cəhətdən müstəqil və ya struktur daxilində intensivləşdirici funksiya daşıyır, emosional-ekspressiv yük formalaşdırır, ideoloji məzmunun daşıyıcısı kimi çıxış edir və şeiri monoloqdan dialoqa çevirir. Beləliklə, Mehmet Akif Ersoyun poetik dilində xitablar sadəcə müraciət forması deyil, milli ideyanın, mənəvi məsuliyyətin və ictimai çağırışın ifadə vasitəsidir. Onların təhlili şairin üslub sistemini və ideoloji-estetik mövqeyini daha dərindən anlamağa imkan verir.

Ə D Ə B İ Y Y A T

1. Baran, E., & Gürsoy, E. (2022). Address terms and social distance in Turkish. *Journal of Sociolinguistics, 26*(2), 200–227. https://doi.org/10.1111/josl.12504

2. Bousquette, P. (2019). Pragmatic functions of vocatives in native and non-native English. *Journal of Pragmatics, 151*, 57–76. https://doi.org/10.1016/j.pragma.2019.07.012

3. Ersoy, M. A. (2021). *Safahat* (Şiir külliyatı). Ankara, Türkiye: TBMM Yayınları. (The New York Public Library), 1017 s.

4. Felix, S. (2018). The role of vocatives in spoken interaction. *Studies in Language, 42*(2), 325–347. https://doi.org/10.1075/sl.00012.fel

5. Himmelmann, N. P., & Schladt, M. (2019). Vocatives in cross-linguistic perspective. *Language, 95*(4), 857–893. https://doi.org/10.1353/lan.2019.0056

6. Jeong, M., & Kim, H. (2021). Social meaning of vocatives in Korean conversation. *Discourse Processes, 58*(7), 531–552. https://doi.org/10.1080/0163853X.2020.1820912

7. Kövecses, Z. (2021). Emotive vocatives in figurative language. *Metaphor and Symbol, 36*(1), 1–18. https://doi.org/10.1080/10926488.2021.1874265

8. Öztürk, B., & Aydın, O. (2019). The vocative case in Turkish: A discourse-semantic study. *Linguistics and Philosophy, 42*(3), 325–348. https://doi.org/10.1007/s10988-019-09445-2

9. Papahristodoulou, E. (2018). Vocatives, prosody, and interpersonal stance. *Journal of Linguistic Inquiry, 49*(2), 263–290. https://doi.org/10.1162/ling_a_00266

10. Risebrough, R. W. (2020). Vocatives in the speech act framework. *Journal of Pragmatics, 24*(6), 785–803. https://doi.org/10.1016/j.pragma.2020.06.001

11. van de Velde, F., & Grote, R. (2017). Address terms and vocatives in European languages. *Linguistic Typology, 21*(1), 147–191. https://doi.org/10.1515/lingty-2017-0004

ABSTRACT

VOCATIVE WORDS AND MEHMET AKIF ERSOY'S CREATIVITY

© This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license

Horizon Multidisciplinary Scientific Journal 2026, Volume 1 (1): page 57-62
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19680710

Ganira Askerova

Nakhchivan State University

This article examines the stylistic features of vocatives in the poetry of Mehmet Akif Ersoy, a prominent representative of 20th-century Turkish literature. The study aims to identify the functions of vocatives in the poet's language and to analyze their role in speech acts, emotional expressions, and the conveyance of ideological messages. The research employs a comparative analysis based on both classical vocative theory and international studies on vocatives. The findings reveal that Ersoy's vocatives are not merely tools of address; they also function as strategic stylistic devices that enhance the emotional resonance of the text and reinforce ideological, religious, and national messages. Vocatives serve to direct the reader's attention, shape the structure and rhythm of the text, and facilitate interaction between the poet and the audience. The study further investigates the contexts of vocative usage, recurrent forms, and their calling and addressing functions. Compared with international approaches, it is evident that in Ersoy's poetry, vocatives are employed not only for stylistic purposes but also to communicate social and religious values and to convey instructive and moral messages that resonate within society. These results highlight the strategic and functional aspects of Ersoy's stylistic approach in both the context of Turkish vocative literature and global vocative studies. By presenting a comparative perspective between Ersoy's vocatives and international vocative research, the article contributes to a deeper understanding of the functional and emotional dimensions of vocatives in poetic discourse.

Keywords: poetic language, style, vocative, literary artistry, ideological load

© This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license